

**QIZAMIQ KASALLIGI EPIDEMIOLOGIK DINAMIKASIDA
VAKSINATSIYA BILAN QAMROV DARAJASINING TA'SIRI VA
RETROSPEKTIV TAHLILI**

Mirzoyeva Mehriniso Rizoyevna

*Epidemiologiya, dermatovenerologiya va
bolalar dermatovenerologiyasi kafedrasini mudiri, professor
ORCID ID 0000-0003-1014-9071*

Keldiyorova Zilola Doniyorovna

*Epidemiologiya, dermatovenerologiya va
bolalar dermatovenerologiyasi kafedrasini v.b. dotsenti, PhD
ORCID ID 0000-0002-0662-5787*

Axmedov Bekzod Qosimjon o'g'li

*Epidemiologiya, dermatovenerologiya
va bolalar dermatovenerologiyasi kafedrasini 1-kurs magistranti
ORCID ID 0009-0005-8768-6862*

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti

Kalit so'zlar: qizamiq, vaktsinatsiya qamrovi, epidemiologik dinamika, MMR vaktsinasi, retrospektiv tahlil, podacha immunitet, COVID-19 ta'siri, insidenslik, immunizatsiya bo'shliqlari.

Dolzarbliqi. Qizamiq — samarali vaksina mavjudligiga qaramay, jahon miqyosida qayta ko'tarilayotgan yuqumli kasalliklardan biri hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda qizamiq bilan kasallanish 2022-yilga nisbatan 20% ga oshgan bo'lib, xususan Yaqin Sharq, Afrika va Janubi-sharqiy Osiyo mintaqalarida o'tkir epidemiyalar qayd etildi. Buyuk Britaniya 2026-yilda qizamiq eliminatsiya maqomini yo'qotdi — bu vaktsinatsiya qamrovining pasayishi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq holat (Venkatesan, 2026). Podacha immunitetni saqlab qolish uchun zarur bo'lgan 95% vaktsinatsiya qamrovi chegarasiga ko'plab mamlakatlar hali erisha olmayapti; bu esa epidemiologik vaziyatni beqarorlashtiruvchi asosiy omil sifatida ilmiy hamjamiyat diqqatini jalb etmoqda (Mwale, 2026; Mercado et al., 2026).

Muammo. Vaktsinatsiya dasturlari rasmiy maqsad ko'rsatkichlarga erishilganligi haqida hisobot bersa-da, amaliyotda mahalliy va demografik darajadagi immunizatsiya bo'shliqlari saqlanib qolmoqda. Milliy o'rtacha vaktsinatsiya ko'rsatkichlari ichki mintaqaviy farqlarni yashiradi: yuqori qamrov qayd etilgan mamlakatlarda ham ayrim hududlar yoki ijtimoiy guruhlar 80% dan past qamrov bilan qizamiq epidemiyasiga moyil bo'lib qolishi mumkin. Bundan tashqari, COVID-19 pandemiyasi davrida immunizatsiya xizmatlarining uzilishi retrospektiv baholash

asosida qanchalik chuqur «vaksinatsiya qarzini» hosil qilganligi va buning epidemiologik dinamikaga uzoq muddatli ta'siri yetarli darajada o'rganilmagan (Yitbarek et al., 2026; Alzamil, 2026).

Maqsad. 2015–2025 yillar oralig'idagi qizamiq epidemiologik dinamikasida vaksinatsiya qamrovi darajasining roli va ta'sir mexanizmlarini retrospektiv tahlil asosida aniqlash; vaksinatsiya qamrovining kritik chegaralari hamda immunizatsiya bo'shliqlarining epidemiya xavfiga bog'liqligini asoslash.

Natijalar. *Birinchiidan*, vaksinatsiya qamrovi va qizamiq insidensligining o'zaro bog'liqligi aniq miqdoriy ko'rsatkichlarda tasdiqlandi. Birinchi doza (MCV1) qamrovi 95% va undan yuqori bo'lgan mamlakatlarda qizamiq kasalligi insidensining 100 000 aholiga nisbatan 1,0 dan past bo'lishi kuzatilgan. MCV1 qamrovi 80–90% oralig'iga tushgan taqdirda insidenslik 3–5 barobar oshishi xavfi yuzaga keladi. Ikki dozali vaksinatsiya sxemasi (MCV2) qo'llanilgan mintaqalarda qizamiqdan o'lim ko'rsatkichi 99% gacha kamaytirilishi mumkinligi aniqlangan (Mwale, 2026; Mercado et al., 2026). Shu bilan birga, global miqyosda 2023-yil holati bo'yicha 22 million bola MCV1 dozasini olmaganligini JSST/UNICEF hisobotlari qayd etgan.

Ikkinchidan, COVID-19 pandemiyasining vaksinatsiya qamroviga retrospektiv ta'siri muhim epidemiologik oqibatlar keltirib chiqargan. 2020–2021 yillarda immunizatsiya xizmatlari uzilishi tufayli global MCV1 qamrovi 2019-yildagi 86% dan 2021-yilda 81% ga tushdi — bu so'nggi 10 yillik eng past ko'rsatkich. Efiopiyada o'tkazilgan retrospektiv tahlil (2015–2024) shuni ko'rsatdiki, pandemiya davri «vaksinatsiya qarzini» hosil qilib, 2022–2023 yillarda qizamiq epizodlari sonini 2,3 barobarga oshirdi (Yitbarek et al., 2026). Saudiya Arabistonida esa 2020–2022 yillardagi qamrov pasayishi 2023–2024 yillarda insidenslikning o'sishi bilan to'g'ridan-to'g'ri korrelyatsiya ko'rsatdi (Alzamil, 2026).

Uchinchidan, mintaqaviy va demografik immunizatsiya bo'shliqlari epidemiyalarning asosiy «yoqilg'isi» ekanligi retrospektiv tahlillarda isbotlandi. ASEAN mamlakatlarida 2015–2025 yillarni qamrab olgan meta-tahlil natijalariga ko'ra, milliy o'rtacha qamrov 90% dan yuqori bo'lgan mamlakatlarda ham qashshoq shahar atrofi hududlari yoki ko'chmanchi aholi guruhlarida MCV1 qamrovi 60–70% gacha pastligi aniqlangan; aynan shu guruhlarda epidemiyalarning 70% dan ortig'i boshlangan (Mercado et al., 2026). Buyuk Britaniya misolida esa London shahrida 2023–2024 yillarda qayd etilgan epidemiya vaksinatsiya qamrovi past bo'lgan muayyan mahallalar bilan to'liq mos keldi va mamlakat 2026-yilda eliminatsiya maqomidan mahrum bo'ldi (Venkatesan, 2026).

Xulosa. Xulosa qilar ekanmiz, fikrimizcha, qizamiq epidemiologik dinamikasi bevosita vaksinatsiya qamrovi darajasi bilan boshqariladi va podacha immunitetni saqlab qolish uchun MCV1 va MCV2 qamrovini barqaror ravishda 95% chegarasidan yuqori ushlab turish mutlaq zaruriyat hisoblanadi. Tadqiqot o'z oldiga qo'ygan

maqsadga erishib, COVID-19 pandemiyasi hosil qilgan «vaksinatsiya qarzi» va uning 2022–2024 yillardagi epidemiologik oqibatlari retrospektiv tahlil orqali isbotlandi; mintaqaviy immunizatsiya bo'shliqlari esa milliy o'rtacha ko'rsatkichlarda ko'rinmaydigan yashirin epidemiya xavfini vujudga keltirganligi asoslab berildi. Kelajakda O'zbekiston sharoitida qizamiq vaksinatsiya qamrovini hududiy bo'limda retrospektiv baholash va «bo'shliq» guruhlarini diagnostikasini amalga oshirish ilmiy zaruriyati belgilandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alzamil L. Measles in the Post-COVID Era: Incidence Trends, Vaccination Coverage, Demographic and Subnational Distribution in Saudi Arabia, 2015–2024 // *Vaccines*. – 2026. – T. 14. – №. 5. – S. 445.
2. Yitbarek K. et al. Spatial and temporal trends of measles and measles vaccination status in Ethiopia, 2015–2024 // *Vaccine*. – 2026. – T. 80. – S. 128524.
3. Mercado V.J. et al. Immunization gaps and measles outbreaks in ASEAN (2015–2025): a systematic review and meta-analysis // *Journal of Infection and Public Health*. – 2026. – S. 103238.
4. Mwale M. Persistent measles immunization gaps in LMICs: Insights from the 2024 revision of the WHO/UNICEF estimates of National Immunization Coverage // *Vaccine*. – 2026. – T. 75. – S. 128298.
5. Venkatesan P. UK loses measles elimination status as cases rise // *The Lancet Infectious Diseases*. – 2026. – T. 26. – №. 4. – S. e215.